

ÖNLEMEK Mİ, KABULLENMEK Mİ? KONYA ŞER'İYE SİCİLLERİNDE ÇOCUK KAZALARI, RİSK KABULÜ VE SORUMLULUK (1563-1738)

To Prevent or to Accept? Child Accidents, Acceptance of Risk and Liability in the Konya Şer'İye Sicilleri (1563-1738)

Emrah AKBAŞ¹

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, Konya /TÜRKİYE.

Özet

Bu çalışma, Konya'da çocuk kazalarının toplumsal ve kurumsal düzeyde nasıl algılandığını ve ele alındığını soruşturmaktadır. Araştırmanın temel argümanı şudur: Osmanlı hukuk düzeni, çocuk ölümlerini modern devletin önleyici güvenlik mantığıyla değil; kaza sonrası mahkeme tahkikatı ve teolojik anlamlandırma mekanizmalarıyla yönetmiştir. Bu yaklaşımı *risk kabulü* olarak kavramsallaştırıyoruz: tehlikenin bertaraf edilmesi gereken bir nesne olarak değil, ilahi takdirin tezahürü olarak kurulduğu ve sorumluluğun suç yerine günah çerçevesinde tanımlandığı bir anlam sistemi. Bu argümanı sınamak amacıyla 1563-1738 yılları arasına ait Konya Kadı Sicilleri'nden derlenen elli üç keşif belgesi mikro-tarih yöntemiyle analiz edilmiştir. Belgeler; su kaynaklı ölümler, ev içi üretim kazaları, yüksekte düşmeler, hayvan saldırıları ve şiddet vakaları olmak üzere beş kategoride incelenmiştir. Bulgular üç temel örüntüyü ortaya koymaktadır. Birincisi, çocuk ölümlerinin büyük çoğunluğu *bi-kazâillahi te'âlâ* ifadesiyle kayıt altına alınmış; aileler sistematik biçimde kimseden davacı olmadan mahkemeden ayrılmıştır. İkincisi, devlet her vakada keşif heyeti

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Emrah Akbaş

Dr., Bağımsız Araştırmacı, Konya/TÜRKİYE.

E-mail: akbasemrh@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4407-7259

Geliş Tarihi/Received Date: 03.06.2026 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 13.08.2026

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 25.09.2026

Atf Bilgisi/Citation Information: Emrah Akbaş, “Önlemek mi, Kabullenmek mi? Konya Şer'İye Sicillerinde Çocuk Kazaları, Risk Kabulü ve Sorumluluk (1563-1738)”, *Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi*, S. 60, Güz 2026, s. 1-30.

Dergimizde Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası (CC-BY) lisansı kullanılmaktadır.

This journal is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

göndererek ölümün suç ya da kasıt içerip içermediğini belirlemeye odaklanmış; dolayısıyla mahkeme koruyucu bir güvenlik kurumu değil, adli bir doğrulama mekanizması işlevi görmüştür. Üçüncüsü, mekânsal risk dağılımı cinsiyete göre belirgin biçimde farklılaşmakta; erkek çocuklar kamusal alanlarda, kız çocukları ise ev içi mekânlarda kaza geçirmekte ve sicil dili bu ayrımı öznellik düzeyinde yeniden üretmektedir. Çalışma, İstanbul merkezli literatürün Anadolu taşrasına doğrudan taşınamayacağını göstermekte; aynı zamanda güvenlik kavramının tarihsel ve kültürel bir inşa olduğunu ampirik düzeyde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Çocuk Tarihi, Şer'îye Sicilleri, Keşif Kayıtları, Risk Kabulü, Konya, Mikro-Tarih.

Abstract

This study investigates how childhood accidents in Ottoman Konya were perceived and handled at both social and institutional levels. The central argument of the research is that the Ottoman legal order managed child deaths not through the preventive security logic of the modern state, but through post-accident mechanisms of forensic verification and theological meaning-making. We conceptualize this approach as the acceptance of risk: a system of meaning in which danger was established not as an object to be eradicated but as a manifestation of divine providence, and where responsibility was defined within the framework of sin rather than crime. To test this argument, fifty-three forensic assessment records (*keşif belgeleri*) compiled from the Kadı Registers of Konya dating between 1563 and 1738 were analyzed using the micro-history method. The documents were examined in five categories: water-related deaths, domestic production accidents, falls from heights, animal attacks, and incidents of violence. The findings reveal three fundamental patterns. First, the vast majority of child deaths were recorded with the phrase *bi-kazâillahi te'âlâ* (by the decree of God Almighty), and families systematically left the court without bringing charges against anyone. Second, the state focused on determining whether the death involved crime or intent by dispatching a forensic committee in every case; thus, the court functioned not as a protective security institution but as a mechanism of forensic verification. Third, the spatial distribution of risk varies significantly by gender; while boys suffered accidents in public spaces, girls did so in domestic spaces, and the language of the registers reproduces this distinction at the level of subjectivity. The study demonstrates that the Istanbul-centered literature cannot be directly transposed to the Anatolian periphery, while empirically showing that the concept of security is a historical and cultural construct.

Keywords: Ottoman History of Childhood, Şer'îye Sicilleri, Forensic Assessment Records, Acceptance of Risk, Konya, Micro-History.

Giriş

Osmanlı tarih yazımı uzun süre devlet, bürokrasi ve büyük siyasal dönüşümler etrafında şekillenmiş; gündelik hayatın sıradan aktörleri bu anlatının büyük ölçüde dışında kalmıştır. Çocuklar ise bu sessizliğin en belirgin öznelidir. Saray çevresine ilişkin anlatılar¹ bir yana bırakıldığında, kentli ya da köylü ailelerin çocuklarının yaşam deneyimleri tarih yazımında neredeyse görünmez kalmaya devam etmektedir.²

Osmanlı çocukluk tarihçiliği son on yılda bu sessizliği kırmaya başlamıştır. Araz; şer'îye sicilleri ve terbiye kitaplarına dayanan çalışmasıyla Osmanlı toplumunun çocukluğu *sağır, mümeYYiz ve murâhık* gibi fikhî kategorilerle titizlikle tanımladığını ve hukuken korunduğunu ortaya koyarak literatürde belirleyici bir kırılma yaratmıştır.³ Bu bulgu, erken modern Avrupa'ya ilişkin Ariès'in etkili tezini Osmanlı bağlamında doğrudan sorgulamaktadır:⁴ Osmanlı toplumu, çocukluk bilincinden yoksun değildir; aksine fıkıh geleneği çocukluğu müstakil ve korunan bir hukuki kategori olarak çoktan inşa etmiştir. Solak ve Çomruk, çocukluğun yalnızca ailenin değil, devletin ve toplumun geleceği olarak kurulduğunu; hukuk, eğitim sistemi ve vakıflar aracılığıyla biçimlendirildiğini vurgulamaktadır.⁵ 19. yüzyıla odaklanan çalışmalarda Maksudyân,⁶ Özbek⁷ ve Özbay⁸ çocukları modernleşme sürecinin edilgen nesneleri değil etkin öznelere olarak yeniden konumlandırmıştır. Somel ve Fortna, modernleşme sürecinde çocuğun devlet politikalarının merkezine yerleştiğini gösterdiği çalışmalar

¹ Hülya Tezcan, *Osmanlı Sarayının Çocukları: Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Aygaz Yayınları* İstanbul 2006.

² Osmanlı çocukluk araştırmalarının kaynak ve yöntem sorunlarına ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Ali Çapar, "Osmanlı Devletinde Çocukluk: Kaynaklar, Metot, Tarihsel ve Disiplinlerarası Perspektifler", *TarihYazını*, 3/1, 2021, s. 44-68.

³ Bkz. Yahya Araz, *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak* 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

⁴ Bkz. Philippe Ariès, *Centuries of Childhood A Social History of Family Life*, Alfred A. Knopf, New York 1962.

⁵ İbrahim Solak ve Sebiha Çomruk, "Osmanlı'da Çocuk Olmak", *Kabramanmaraş Sütlü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/1, 2024, s. 291-300.

⁶ Nazan Maksudyân, *Hearing the Voiceless-Seeing the Invisible: Orphans and Destitute Children as a Actors of Social, Economic, and Political History in the late Ottoman Empire*, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008.

⁷ Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

⁸ Ferhunde Özbay, "1911-1922 Yıllarında Anadolu'nun Kimsesiz Kız Çocukları", *Savaş Çocukları Öksüzler ve Yetimler*, ed. Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2003, s. 105-118.

yapmıştır.⁹ Okay ve Yerasimos gibi araştırmacılar ise Osmanlı erken modern döneminde çocukların *küçük yetişkinler* olarak görüldüğünü; bağımsız bir modern çocukluk algısının ise ancak Tanzimat sonrası okullaşma, modernleşme ve toplumsal dönüşüm süreçleriyle birlikte tarihsel ve kültürel bir değişim olarak ortaya çıktığını ileri sürerler.¹⁰ Erkut ve arkadaşlarının kaleme aldığı derleme ise çocukluk kavramının sabit bir gerçeklik olmadığını; tarihsel dönemlere, kültürlere ve ekonomik koşullara bağlı olarak sürekli dönüştüğünü savunmaktadır.¹¹

Bununla birlikte mevcut literatür iki belirgin sınır taşımaktadır. Birincisi, coğrafi olarak İstanbul merkezlidir; Anadolu taşrasındaki çocukluk deneyimleri büyük ölçüde kapsam dışında kalmaktadır. İkincisi, dönemselsel olarak Tanzimat sonrasına yoğunlaşmaktadır; Tanzimat öncesi dönemdeki olağan çocukluk hayatı (özellikle kaza, ölüm ve risk gibi meseleler) analitik çerçevede ele alınmamıştır. Araz,¹² Kavaklı¹³ ve Sezer¹⁴ şer'îye sicilleri üzerinden kaza ve yaralanma vakalarını incelemiş; bu çalışmalar alanın metodolojik çerçevesini genişletmiştir. Ancak mevcut çalışmalar, Anadolu taşrasında çocuk kazalarını ve ölümlerini uzun dönemli bir perspektifle ele alarak risk algısı, hukuki sorumluluk ve toplumsal kabul mekanizmaları arasındaki ilişkiyi sistematik biçimde incelememiştir.

Şer'îye sicillerinde çocuklar, vasi tayinleri, nafaka talepleri ve miras anlaşmazlıkları gibi hukuki bağlamlarda karşımıza çıkmaktadır. Ancak en çarpıcı veriler bambaşka bir kategoride saklıdır: keşif kayıtları. Ani ya da şüpheli ölümlerin mahkeme heyetince yerinde incelenmesini belgeleyen bu adli raporlar, Osmanlı şehirlerinde çocukların hangi mekânlarda vakit geçirdiğini, hangi tehlikelerle yüz yüze geldiğini ve devletin bu ölümlere nasıl yaklaştığını somut ayrıntılarıyla ortaya koymaktadır. Buna karşın söz konusu belgeler klasik tarih

⁹ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, çev., Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul 2010; Benjamin C. Fortna, *Mekteb-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslam Devlet ve Eğitim*, çev., Pelin Sıral, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

¹⁰ Cüneyd Okay, *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler*, Kırkambar Yayınları, İstanbul 1998; Marianna Yerasimos, "16.-19. Yüzyıl Gravür ve Suluboyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri", *Toplumsal Tarih*te Çocuk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s. 58-68.

¹¹ Zeynep Erkut vd., "Tarihsel Süreç İçinde Çocuk", *Çocuk ve Medeniyet*, 2/3, 2017, s. 17-28.

¹² Yahya Araz, "'Ölmek için çok erken!' 17. ve 18. Yüzyılda Anadolu'da Kazaların Sebep Olduğu Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarih Dergisi*, S. 56, 2013, s. 25-54.

¹³ Sibel Kavaklı, "Ölüm ve Yaralanma Olaylarıyla İlgili Keşif Hüccetlerinin Değerlendirilmesi: Onyedinci Yüzyıl Amasya Şer'îye Sicillerinden Örneklerle", *History Studies International Journal of History*, 5/3, 2013, s. 117-42.

¹⁴ Musa Sezer, "Osmanlı Devleti'nde Ölüm ve Yaralanma Sonrası Yapılan Keşifler: 1668-1678 Konya Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.52, 2021, s. 298-311.

yazımında büyük ölçüde göz ardı edilmiş; salt adli prosedürün bir parçası olarak okunmuştur.

Bu çalışma, Konya Şer'îye Sicilleri'ndeki keşif kayıtlarını mikro-tarihsel bir yöntemle çözümleyerek şu soruya yanıt aramaktadır: Konya'da çocuk kazaları, toplumsal ve kurumsal düzeyde nasıl algılanıyor ve nasıl ele alınıyordu? Bu temel sorunun çevresinde üç alt soru belirginleşmektedir: Çocuklar kent ve kır mekânını nasıl kullanıyordu ve bu mekânlar ne tür riskler barındırıyordu? Devlet çocuk ölümlerine neden ve ne biçimde müdahil oluyordu? Toplumun kazaları açıklamak için başvurduğu teolojik çerçeve, modern güvenlik anlayışından nasıl ayrılmaktadır?

Çalışmada Konya'ya ait yayımlanmış veya tezlere konu olmuş 50 şer'îye sicili defteri taranmış; çocuk ölümleri ve kaza vakaları içeren 1563-1738 yıllarına ait 27 defterden toplam 53 belge analiz edilmiştir. Yöntem olarak mikro-tarih yaklaşımı esas alınmıştır.¹⁵ Her belge olgusal (kazanın türü, mekânı, şahitler), hukuki ve teolojik (diyet sorumluluğu, fetvanın işlevi, teolojik formüllerin kullanımı) ve kültürel-toplumsal (aile içi ilişkiler, komşuluk ağları, olayın anlatıldığı dil) olmak üzere üç düzeyde okunmuştur.

Osmanlı hukuk anlayışında risk, modern dönemde olduğu gibi tehlikelerin önceden hesaplanması ve kontrol edilmesi üzerinden değil, dinî anlamlandırma ile hukuki sorumluluğun birlikte işlediği bir çerçevede ele alınıyordu. Şer'îye sicilleri bu durumu açık biçimde göstermektedir. Ölümle sonuçlanan olaylar genellikle kaza ve kader kavramlarıyla açıklansa da bu yaklaşım, hukuki sorumluluğu ortadan kaldırmıyordu. Aksine, diyet ve tazminat talepleri gündeme geliyor; mahkemeler olayın nasıl gerçekleştiğini ayrıntılı biçimde inceleyerek kast veya ihmal olup olmadığını araştırıyordu. Bu bağlamda risk kabulü, pasif bir kadercilik anlayışını ifade etmemektedir. Modern risk anlayışı tehlikelerin önceden öngörülmesi, hesaplanması ve önlenmesine odaklanırken, Osmanlı hukukunda risk daha çok gerçekleşmiş olaylar üzerinden değerlendirilmektedir. Tehlike, öncelikle yönetilmesi gereken bir olasılık olarak değil; meydana geldiğinde insan eyleminin, kastın ve ihmalin araştırıldığı bir olaylar alanı olarak görülmektedir. Dolayısıyla *risk kabulü*, riskin önlenmesinden ziyade, gerçekleşen olayın ardından sorumluluğun tespitine odaklanan özgül bir hukuki ve toplumsal yaklaşımı ifade etmektedir.

¹⁵ Mikro-tarih yöntemi için bkz. Giovanni Levi, "Mikro Tarih Üzerine", *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar*, ed. Peter Burke, çev., T. Sivrikaya, Işık Yayınları, İstanbul 2020; Carlo Ginzburg, *Peynir ve Kurtlar*, çev., Ayşen Gür Metis Yayınları, İstanbul 2025.

Konya şer‘iyye sicilleri bu genel örüntüyü çocuk güvenliği bağlamında somutlaştırmaktadır. Kayıtlar, mahkemenin işlevinin tehlikeyi önceden bertaraf etmek değil, ölüm ya da yaralanma olayında kasıt veya ihmalin bulunup bulunmadığını belirlemek olduğunu göstermektedir. Bu işlev dağılımı tesadüfi değildir: Çocukluk, riskten arındırılmış ve sürekli denetim altında tutulan bir kategori olarak değil, tehlike ile gündelik hayatın iç içe geçtiği bir varoluş biçimi olarak kurulmaktaydı. Dolayısıyla bu makalenin temel argümanı şudur: Osmanlı Konya’sında çocuk güvenliği, modern devletin önleyici mantığına değil; kaza sonrası tahkikat ile teolojik anlamlandırmanın birlikte işlediği bir mekanizmaya yaslanmaktaydı.

Makale bu argümanı dört bölüm üzerinden geliştirmektedir. Birinci bölüm çocukların mekânsal risk haritasını ve cinsiyete göre farklılaşan hareket alanlarını ele almaktadır. İkinci bölüm doğrudan şiddet ve darp vakalarını incelemektedir. Üçüncü bölüm Osmanlı hukukunun çocuk ölümlerine yaklaşımını (diyet, fetva ve teolojik söylem ekseninde) çözümlemektedir. Dördüncü bölüm ise bulguları modern risk anlayışıyla karşılaştırarak risk kabulü kavramını teorik düzeyde tartışmaktadır.

A. Çocukluk Mekânları: Risk Haritası

Keşif kayıtları, Konya’da çocukların hayatlarını kaybettikleri mekânları belgelemektedir. Bu mekânlar, modern bir okuyucunun güvenli ya da tehlikeli diye ayıracığı alanlar değil; çocukların oynadığı, öğrendiği ve sosyalleştiği sıradan yerlerdir. Aşağıdaki tablo, çocukların karşı karşıya kaldıkları tehlikelerin belirli bir mekân ya da faaliyetle sınırlı olmadığını; aksine gündelik yaşamın hemen her alanına yayıldığını göstermektedir. Su kaynakları, ev içi üretim alanları, sokaklar, bahçeler, hayvanların bulunduğu çevreler ve yapılar çocukların günlük hareket alanlarının doğal parçasıydı. Kazaların çeşitliliği, risklerin olağan yaşamın içinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kayıtlar, çocukların korunaklı ve özel olarak tasarlanmış alanlarda değil, toplumun ortak yaşam mekânlarında var olduklarını; bu nedenle gündelik hayatın doğal tehlikelerine daha fazla maruz kaldıklarını düşündürmektedir.

Bu durum, Araz’ın Osmanlı toplumunda çocukların yetişkin dünyasından yalıtılmış, özel olarak tasarlanmış korunaklı alanlarda değil; yetişkinlerle aynı fiziksel ve sosyal mekânı paylaştıklarına yönelik literatürdeki temel tespitiyle açıkça örtüşmektedir. Ancak Konya keşif kayıtları, Araz’ın Anadolu geneline ve merkez örneklemine ilişkin tespitlerinden bazı yönleriyle farklılaşmaktadır. Araz, çocukları bu ortak mekânlardaki risklerden korumak adına geliştirilen korku kültürü, masallar ve usta-çırak ilişkisindeki sosyo-pedagojik koruma reflekslerine

odaklanırken;¹⁶ Konya verileri, topluluğun ve hukuki otoritenin bu riskleri yapısal olarak nasıl rasyonalize ettiğini göstermektedir. Konya özelinde kazalar, sadece pedagojik bir sakinme kültürüyle değil; ailelerin ve mahallelinin gündelik hayatın idamesi ile çocuk gözetimi arasındaki gerilimde üstlendikleri risk kabulü üzerinden teolojik-hukuki bir meşruiyete kavuşturulmaktadır.

Tablo 1: *Keşif Belgelerinde Çocuk Kazalarının Kategorik Dağılımı ve Risk Alanları (1563-1738)*

Kategori	Vakalar	Belge Adet	%	Kısa Değerlendirme	Kaynaklar
Su Kaynaklı Kazalar	Boğulma, Kuyuya Düşme, Nehir/Havuz/Çay Vakaları	16	30,2	En yoğun ölüm grubudur. Çocukların kaynaklarına kontrolsüz erişimi dikkat çekmektedir.	KŞS 1/26-6/44; 10/101-4/178; 12/148-3/323; 12/203-2/443-444; 14/158-2/280; 14/159-1/281; 15/148-2/317; 15/107-2/254; 23/231-1/400; 26/6-2/9; 41/88-2/120; 49/226-3/550; 52/32-1/57; 52/139-3/309
Ateş ve Isı Kaynaklı Kazalar	Tandır, Kaynar Su, Ateş, Kazan	15	28,3	Ev içi üretim alanlarının çocuklar açısından ciddi risk oluşturduğu görülmektedir.	KŞS 22/45-2/390; 11/160-3/386; 14/134-2/231; 16/51-3/83; 16/75-3/121; 40/116-2/163; 40/209-2/310; 40/207-2/307; 41/83-1/111; 32/57-2/81; 47/136-1/339; 47/124-1/310; 48/156-1/331
Düşme Vakaları	Yüksekten Düşme, Ağaçtan Düşme, Dönme Dolap	5	9,4	Gündelik oyun ve çalışma ortamlarının tehlikeli yapısını göstermektedir.	KŞS 22/111-2/498; 40/184-1/268; 41/136-2/197; 43/198-1/269; 51/43-2/73
Hayvan Kaynaklı Kazalar	At/Merkep Tepmesi, Köpek Saldırısı, Koç Tosması	8	15,1	İnsan-hayvan temasının yoğun olduğu şehir yaşamını yansıtmaktadır.	KŞS 13/141-3/244; 34/201-3/422; 44/95-4/164; 50/144-1/328; 50/154-1/354; 52/162-3/364; 53/252-3/624; 54/104-1/205; 54/57-4/112; 19/23-4/99; 53/71-2/168
Yapısal / Çevresel Kazalar	Yıkılan Duvar, Dam ve Balkon Çökmesi	3	5,7	Yapı güvenliğinin sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.	KŞS 39/196-2/310; 43/138-3/187; 48/102-3/218
Şiddet ve Cinayet Vakaları	Darp, Silahla öldürme, Cinayet	4	7,5	Çocukların doğrudan fiziksel şiddete maruz kaldığı olaylardır.	KŞS 45/201-3/451; 48/141-3/302; 51/138-1/250; 53/71-1/167
Araç ve Ulaşım Kazaları	Araba Altında Kalma	2	3,8	Ulaşım araçlarının çocuklar için risk oluşturduğu görülmektedir.	KŞS 49/51-2/116; 49/55-2/126
Toplam		53	100		

¹⁶ Araz, “Ölmek için çok erken!”, s.42-43.

1. Su ve Boğulma: Nehirler, Kuyular ve Havuzlar

Tabloda da görüleceği üzere en sık karşılaşılan ölüm biçimi %30,2'lik oranla boğulmadır. Konya'nın içinden geçen çaylar, bağ havuzları ve ev kuyuları; çocuklara hem yaşamı sürdüren bir ihtiyaç noktası hem de ölümle yüz yüze geldikleri bir tehlike odağı olarak hizmet etmiştir. Bu ikiliği daha çarpıcı kılan, söz konusu su kaynaklarının çoğunlukla evin hemen yanı başında ya da ailenin günlük işlerini yürüttüğü bağ arazisi içinde bulunmasıdır.

1563 tarihli en erken kayıtlardan birinde, Meram'a giden Osman adlı çocuğun arkadaşlarıyla yüzmeye gittiği ve nehirde boğulduğu anlaşılmaktadır.¹⁷ 1664 tarihli bir başka kayıta ise, evinin avlusuna yakın bir noktadan geçen nehir kenarında oynarken suya düşen Rabia adlı küçük kız hayatını kaybetmiştir.¹⁸ Benzer şekilde Raziye'nin ölümü, evlerinin önünden geçen Büyük Çay'a düşmesi sonucu gerçekleşen boğulmaya dayanmaktadır.¹⁹ İbrahim adlı çocuk ise evinin yakınındaki nehir kenarında oynarken suya düşerek boğulmuştur.²⁰

Kuyular da ev çevresinin en ölümcül unsurlarından biri olarak belgelere geçmiştir. Henüz bir buçuk yaşındaki Ayni, evinin avlusundaki su kuyusuna düşerek ölmüştür.²¹ Bağlararası'nda yaşayan Ömer'in küçük oğlu Ali, ev arazisi içinde bulunan su kuyusuna düşerek boğulmuş ve hayatını kaybetmiştir.²² Karaaslan köyünde yaşayan el-Hâc Abdullah'ın küçük oğlu Ahmet ise evlerinin içinde bulunan su kuyusuna düşerek boğulmuş ve hayatını kaybetmiştir.²³ Bu üç vakanın bir arada okunması, kuyunun yalnızca izole bir kazanın değil, ev içindeki yapısal bir tehlikenin parçası olduğunu düşündürmektedir.

Bağ havuzları da risk odağının farklı bir halkasını oluşturmuştur. Gezinti amacıyla bir bağa giden kadının küçük kızı Emine, gözetimsiz kaldığı bir anda

¹⁷ Leyla Çoban ve İzzet Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili (970-1019 / 1563-1610)(Transkripsiyon ve Dizgin)* Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018, s. 44.

¹⁸ Ayşe Güngören ve İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1074-1075 / 1663-1664) Defter 12*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 323.

¹⁹ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1143 - 1144 / 1730 - 1731) Defter 52*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013, s. 57.

²⁰ Güngören ve Sak, *Defter 12*, s. 444-445.

²¹ İzzet Sak ve İbrahim Solak, *Konya Kadı Sicili (1135-1136/1723-1724) Defter 49*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 550.

²² İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1115-1116/1703-1704) Defter 41*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 120.

²³ Fatma Betül Akbaş, *1670-1671 Tarihleri Arasında Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (15 Numaralı Şer'îye Siciline Göre, S.Ü. SOSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya 2018, s. 317.

bağdaki havuza düşerek boğulmuştur.²⁴ Mehmed adlı küçük çocuk, Hocacihân mevkîinde Mahmut'un mülkü içinde bulunan su havuzuna düşerek boğulmuş ve hayatını kaybetmiştir.²⁵ Mahmut küçük kızı Ayşe de babasına ait bağ içinde bulunan su havuzuna düşerek boğulmuş ve hayatını kaybetmiştir.²⁶

Değirmen olukları da benzer biçimde hayatı tehdit eden su yapılarındandır. Meram vadisindeki Kümtaş Değirmeni'nin oluğuna düşerek hayatını kaybeden Fatma'nın vakasında²⁷ anne ve baba, kızlarının akarsuyla sürüklenerek oluğa ulaştığını beyan etmiştir. Çumra köyünde ise küçük Ümmügülsüm, ailenin bağında bulunan eşme (musluk) adlı su yapısına düşerek boğulmuştur.²⁸

Bu vakalar bir arada değerlendirildiğinde ortaya çıkan tablo şudur: nehir, kuyu, havuz ve oluk; Osmanlı kentsel ve kırsal mekânının ayrılmaz parçalarıydı. Tehlike bu mekânlarda saklı değildi, aksine onların işlevinin doğal bir uzantısıydı. Su, hayatı mümkün kılan ve hayatı alan aynı unsurdur.

2. Ev İçi Tehlikeler: Tandır, Kazan ve Gündelik Üretim

Evin içi, küçük çocuklar için açık havadan daha güvenli bir sığınak değildi. Isınma ve yemek pişirme amacıyla kullanılan ocaklar, tandırlar ve kazanlar; dikkatin dağıldığı bir anlık boşlukta ölümcül kazalara zemin hazırlıyordu. Kış aylarında aile bireylerinin aynı odayı paylaşması,²⁹ çocukların ateşe olan mesafesini kaçınılmaz biçimde kısaltıyordu.

1698 tarihli belgede Ayşe adlı kız çocuğu, tandır kenarında otururken giysisine ateş sıçramış; çevrede onu kurtaracak kimse bulunmadığından sol eli dışında vücudunun tamamı yanmış ve hayatını kaybetmiştir.³⁰ Aynı dönemde Konya'da bir başka Ayşe, ailenin evinde ocak başında dururken üzerine ateş

²⁴ Emrah Akbaş ve İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1087-1088/1676-1677) Defter 13*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 400; Fatih Küçük ve İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1080 - 1081/1669 - 1670) Defter 14*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014, s. 281.

²⁵ Küçük ve Sak, *a.g.e.*, s. 281.

²⁶ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1070-1071/1659-1661) Defter 10*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 178.

²⁷ Ömer Büberci vd., *Konya Kadı Sicili (1092-1093/1681-1682) Defter 26*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 9.

²⁸ Sak, *Defter 52*, s. 309.

²⁹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, 5. bs, çev., Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, s.169.

³⁰ Mustafa Fırathan Taşın, *32 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1096-1110/ 1685-1699) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, S.Ü. SOSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, s. 81.

isabet etmiş ve vefat etmiştir.³¹ 1718 tarihinde ise Hatice adlı kız çocuğu, ateşli ocağa kendi düşmesiyle hayatını kaybetmiş; keşifte belinden aşağı tüm vücudunun yandığı saptanmıştır.³² Habib bin Mustafa'nın küçük oğlu Hüseyin de, ev içinde ocak yakınında bulunduğu sırada ateşin sıçraması sonucu yanarak hayatını kaybetmiştir.³³ Sara hastası Halil ise annesi kuyudan su çekerken tandır başında nöbet geçirmiş ve tandıra düşerek yanmış ve vefat etmiştir.³⁴

Kazan kazaları da çocuk ölümlerinde önemli bir yer tutmaktadır. 1630 tarihli bir belgede bu gerçekliğin en çarpıcı örneklerinden biriyle karşılaşılır: bir buçuk yaşındaki Huri, annesi başka bir işle meşgulken kaynamakta olan süt kazanına düşmüş ve iki gün sonra hayatını kaybetmiştir.³⁵ 1716 tarihli kayıta küçük Havva, Hasanköy'ndeki bağ evinde sıra yapılırken kazana düşmüştür.³⁶

Acıturut mezrasından gelen 1703 tarihli iki belge birlikte okunduğunda bağlam daha da somutlaşır. Ebeveynler peynir yapımı için kazanda su kaynatmış, soğuması amacıyla yere indirdikten sonra iki buçuk yaşındaki Süleyman oyun sırasında kazana düşmüştür. Birkaç gün daha yaşayan çocuk nihayetinde hayatını kaybetmiştir.³⁷

Kaynayan su tehlikesi yalnızca mutfakla sınırlı değildir. 1704 tarihli bir belgede küçük Ali, annesi çamaşır yıkarken üzerine kaynar su dökülmüş ve aynı gün hayatını kaybetmiştir.³⁸ Bir Ermeni ailesinin çocuğu olan Markarin ise annesinin kızdırdığı suyun kazara üzerine dökülmesiyle yaralanmış ve birkaç ay sonra hayatını kaybetmiştir.³⁹

³¹ Ferrayi Acartürk, *1672-1673 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (19 Nolu Konya Şer'îye Siciline Göre)*, S.Ü. SOSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 99.

³² İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1130-1131 / 1718-1719) Defter 48*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 331.

³³ Sak, *Defter 40*, s. 163.

³⁴ İzzet Sak, *11 Numaralı Konya Şer'îye Sicili -1071-1072/1661-1662 Transkripsiyon Dizini*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2007, s. 386.

³⁵ Nurullah Doğan, *1629-1631 Tarihleri Arasında Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (22 Numaralı Konya Şer'îye Siciline Göre)*, S.Ü. SOSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018, s. 390.

³⁶ İzzet Sak, *47 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1128-1129/1716-1717)Transkripsiyon ve Dizini*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2008, s. 339. Bu vakada dikkat çekici bir husus, muayeneyi yapanlar arasında ebe kadınlar bulunmasıdır. Bu durum, Osmanlı adli tıbbında kadın birlikişilerin işlevini gösteren nadir belgelerden birini oluşturmaktadır. Bir Diğer Örnek için bkz. Sak, *a.g.e.*, s. 339; Sak, *Defter 52*, s. 309.

³⁷ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1114-1115/1702-1703) Defter 40*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 307, 310.

³⁸ Sak, *Defter 41*, s. 111.

³⁹ Sak, *47 Numaralı Şer'îye Sicili*, s. 310.

Birkaç vaka daha farklı bağlamları gündeme taşır. Ramazan adlı çocuğun vakasında, babası seferden döndüğü gün çocuk kendi kıyafetini tutuşturarak hayatını kaybetmiştir.⁴⁰ Hristiyan çocuk Danyel'in yağ tenceresine düşmesi vakası ise Müslüman vakalarıyla aynı adli prosedürle kayıt altına alınmıştır.⁴¹ Mehmet adlı çocuğun tarlada ekin biçilirken elbisesinin tuttuğu vakaya gelince; devlet, olayı elli gün sonra dahi incelemiş ve kazanın resmi tescilini yapmıştır.⁴²

Bu kazalar, çocukların üretim mekânlarına olan fiili yakınlığını belgeler niteliktedir. Çocuklar bu mekânlarda ne yalnızca izleyici ne de tamamen korunan bireylerdir; onlar da üretim ve yaşam döngüsünün kaçınılmaz parçasıdır.

3. Yükseklik ve Oyun: Ağaçlar, Balkonlar ve Çöken Yapılar

Büyüdükçe çocuklar ev sınırını aşarak sokakları, bağları, bahçeleri ve su kenarlarını daha yoğun biçimde kullanmaya başlıyordu. Bu bölümün en özgün belgesi şüphesiz 1703 tarihli kavak ağacı keşfidir. Ertaş Kapısı yakınındaki bir hendeğin içindeki kavak ağacına çıkıp kitap okuyan Mehmed adlı çocuk düşmüş; ağzından ve sağ kulağından kan gelmiştir. Belgenin en çarpıcı yönü, çocuğun düşüş nedenini bizzat kendi ifadesiyle *kendi ihtiyârım ile kavak ağacına çıkup üzzerinde keitâb mutâla'a iderken* biçiminde açıklamasıdır.⁴³ Bu vaka, salt bir kaza belgesi olmanın ötesine geçmektedir: ağaç, çocuğun hem oyun hem öğrenme mekânıdır. Kitap okumak gibi bütünüyle eğitsel bir etkinlik bile risksiz bir ortamda gerçekleşmemektedir.

Dut ve ceviz ağaçları da belgelerde düşme kazalarıyla anılmaktadır. 1728 tarihli belgede on iki yaşındaki Salih, amcasının evindeki dut ağacına çıkmış ve düşerek yaralanmıştır.⁴⁴ 1708 de ise Fota kendi isteğiyle ceviz ağacına çıkmış ve bu ağaçtan düşerek ölmüştür.⁴⁵

Konutların yapısal dayanıksızlığı da kazaların ayrı bir kaynağını oluşturuşuyordu. 1707'de Şeyhahmed Mahallesi'ndeki bir düğünde kadınların toplandığı tahta balkon çökmüş; beş yaşındaki Fatıma'nın sağ ayağı kırılmış, üç

⁴⁰ Ayşe Yürekli Tutar ve İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1083-1083 / 1672-1673) Defter 16*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018, s. 121.

⁴¹ Küçük ve Sak, *Defter 14*, s. 231.

⁴² Yürekli Tutar ve Sak, *Defter 16*, s. 83.

⁴³ Sak, *Defter 40*, s. 268-269.

⁴⁴ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1140-1141/1728-1729) Defter 51*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 73.

⁴⁵ Sak, *Defter 41*, s. 197; İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1118 -1119/1706-1707) Defter 43*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 270.

yaşındaki Saliha'nın başı yaralanmış ve bir dişi düşmüştür.⁴⁶ Benzer bir çöküş 1718 yılında yaşanmıştır: ebeveynler ve çocukları çatıda yatarken sabah namazında anne içeri inmiş, ardından çatı çökmüş; on iki yaşındaki Yusuf hayatını kaybetmiş, sekiz yaşındaki kız kardeşi ise sağ kurtulmuştur.⁴⁷ Lâdik köyünde bir ev duvarının çökmesiyle Ali adlı çocuğun ezilerek can vermesi bu örüntüyü tamamlamaktadır.⁴⁸ Eğlence mekânları da risk dışında değildi. 1630 yılında bir bayram şenliğinde Levendat Kapısı harimine kurulan dönme dolap çarparak Mehmed adlı çocuk hayatını kaybetmiştir.⁴⁹

Gençliğe yaklaşan erkek çocukların taşıdığı bıçak ve hançerler ise farklı bir risk boyutu açmaktaydı. Sığır güderken eşekten düşen küçük Mustafa, belindeki bıçağın böğrüne saplanmasıyla hayatını kaybetmiştir.⁵⁰ 1728 tarihli bir vakada Kalenderhane Mahallesi'nden Mustafa, bir akranı olan İsmail tarafından sol yüzüne tabancayla vurulmuş ve dört saat sonra hayatını kaybetmiştir.⁵¹

4. Sokak ve Hareketlilik: Arabalar, Atlar ve Hayvanlar

Konya sokakları, çocuklara özgü bir güvenlik anlayışı gözetilerek biçimlendirilmemiş alanlardı. Yük arabalarının, atların ve eşeklerin yoğun biçimde kullandığı bu geçitler; çocuklar için durağan bir tehlike kaynağı olmaktan ziyade öngörülemeyen anlık riskleri barındıran canlı bir karşılaşma sahnesiydiler.

Bu tehlikenin en somut belgesi 1723 tarihli araba kazasıdır. Küçük Emine, evinin önünde dururken Kebekilise'den buğday yüklenmiş bir arabayla çığnenmiş ve o an hayatını kaybetmiştir.⁵² Bu vaka için iki ayrı sicil kaydı bulunmaktadır: ilki olay yerinde yapılan keşfi, ikincisi arabacıların mahkemeye çıkarılıp ifadelerinin alınmasını belgelemektedir.⁵³ Arabacıların gönüllü olarak ikrarda bulunmaları dikkat çekicidir; bu ifade olayın ihmal boyutunu açıkça teyit etmektedir.

1677 tarihli bir belge, sarhoş şekilde at sürmenin çocuklar açısından nasıl bir tehlike oluşturduğunu göstermektedir. Küçük Ayşe, merkebe bindirilerek bağdan dönerken Eski Pazar civarında Hasan adlı kişinin sarhoş halde hızla sürdüğü ata

⁴⁶ Sak, *a.g.e.*, s. 187.

⁴⁷ Sak, *Defter 48*, s. 218.

⁴⁸ İbrahim Solak ve İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1113-1113/1701-1702) Defter 39*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 310.

⁴⁹ Doğan, *22 Numaralı Konya Şer'îye Sicili*, s. 498.

⁵⁰ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1151-1152 / 1738-1739) Defter 54*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 112.

⁵¹ Sak, *Defter 51*, s. 250.

⁵² Sak ve Solak, *Defter 49*, s. 116.

⁵³ Sak ve Solak, *a.g.e.*, s. 126.

çarpılmış; merkebin üzerinden yere düşerek yüzü ve burnu morarıp yaralanmıştır.⁵⁴

Köpek saldırıları da sicillerde kayıtlı tehlikeler arasındadır. 1688 tarihli belgede Musa adlı çocuk, komşu İbrahim Bey'in köpeğinin saldırısına uğramış; yüzünün sağ tarafı ağzından kulağına kadar yırtılmıştır.⁵⁵ Daha trajik bir vakada ise Mümine adlı çocuk, bir akrabası tarafından geç vakitte dışarıya gönderilmiş ve yolda köpek saldırısına uğramış; korkudan yatağa düşerek on beş gün sonra hayatını kaybetmiştir.⁵⁶

Merkep ve at tekmeleri de sistemli biçimde kayıt altına alınmıştır. 1710 tarihli bir belgede, Süleyman adlı kişinin komşusuna ait bir at tarafından tepiklendiği belirtilmektedir. Olay sonucunda Süleyman'ın başında at nalının mıhlarından kaynaklanan beş ayrı yara olduğu kaydedilmiştir.⁵⁷ 1726'da iki buçuk yaşındaki Ömer, evinin avlusundaki merkep tarafından alınından tepilmesi üzerine vefat etmiştir.⁵⁸ Aynı yıl altı yaşındaki Seyyid İbrahim, bir merkebin tekmesiyle hayatını kaybetmiştir.⁵⁹ Zimmî çocuk Sergiz ise Sipahi Pazarı'nda geçerken, dükkan önüne sahibinin bağladığı tayın sol kış ayağıyla kaşı üstünden tepilmiştir.⁶⁰ Koç saldırısı da sicillerdeki hayvan vakalarının bir parçasıdır. Üçkilisa köyünde Seyyid Ahmet, evinin önünde oynarken bir komşunun koçu tarafından süsülmüş; ağzından, burnundan ve kulağından kan gelmiş; yarım saat sonra hayatını kaybetmiştir.⁶¹

Hayvanlarla kurulan bu yakın temas, yetişkin faaliyetleriyle iç içe geçmiş bir çocukluğun kaçınılmaz sonucuydu. At, eşek ve yük hayvanları; tarla, pazar ve sokak gibi çocukların düzenli olarak bulunduğu alanlarda sürekli hareket halindeydi.

5. Cinsiyet ve Mekânsal Sınır

Mekânsal risk haritası cinsiyete göre belirgin biçimde farklılaşmaktadır. Ancak bu örüntüyü değerlendirmeden önce metodolojik bir uyarı zorunludur:

⁵⁴ Akbaş ve Sak, *Defter 13*, s. 244.

⁵⁵ Yasemin Olgun, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat 1687-1688 (34 Numaralı Şer'îye Siciline Göre)*, S.Ü. SOSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, s. 422.

⁵⁶ İbrahim Solak ve İzzet Sak, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili (1148-1149 / 1736-1737) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s. 624.

⁵⁷ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1121-1122 / 1709-1710) Defter 44*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 164.

⁵⁸ İzzet Sak ve Cemal Çetin, *Konya Kadı Sicili (1138-1139 / 1726- 1727) Defter 50*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 328.

⁵⁹ Sak ve Çetin, *a.g.e.*, s. 354.

⁶⁰ Sak, *Defter 52*, s. 364.

⁶¹ Sak, *Defter 54*, s. 205.

incelenen belgeler mahkeme heyetinin gönderildiği vakaları kapsamaktadır. Kız çocuklarına ait vakaların sayısal açıdan görece az olması, kız çocuklarının daha az kaza geçirdiğini değil; bazı vakaların mahkeme önüne taşınmadan çözümlendiğini ya da sicil pratiğinin erkek öznelere daha fazla yer verdiğini yansıtır olabilir. Dolayısıyla aşağıdaki analiz, belgelenmiş örüntülere ilişkin bir değerlendirmedir; toplumun bütününe ilişkin kesin bir istatistik iddiası değildir.

Belgede ismi veya cinsiyeti açıkça belirtilen erkek çocuk vakalarının tamamı (36 belge) açık ve kamusal mekânlarda geçmektedir. Salih dut ağacına tırmanmış, Fota ceviz ağacına çıkmış, Mehmed kavak ağacının üzerinde kitap okurken düşmüştür.⁶² Bu üç vakanın ortak paydası yalnızca ağaç değildir: çocuk dikey ekseninde, yerden yukarıda, ev sınırlarının dışında ya da kontrolsüz bir dış mekândadır. Mehmed Hocacihân'daki havuza düşüp boğulmuştur. Bayram dolabına binen Mehmed ise şehir kapısı hâricinde, kamusal bir eğlence mekânında hayatını kaybetmiştir.⁶³

Kız çocuklarının geçtiği vakalar (17 belge) farklı bir mekânsal mantık izler. Hatice evin en iç mekânı olan ocağa düşmüştür.⁶⁴ Fatıma ve Saliha, düğün yapılan bir evin içindeki tahta balkonda yaralanmıştır; kapalı bir mekânda, sosyal bir ortamda, pasif biçimde orada bulunmaktadırlar.⁶⁵ Emine ise menziline önünde durmaktadır. Evin dışına çıkmamış, sokağa karışmamış; sınırdaki, hareketsiz beklerken araba onu ezmiştir. Kaza ona, o durduğu yerde gelmiştir.⁶⁶

Sicil dilinin bu ayrışmayı nasıl çerçevelediği de anlamlıdır. Erkek çocukların kaza anlatılarında etken özne çocuğun kendisidir: *çıkup düştü, binüb salnur iken*. Kız çocuklarının vakalarında ise ya nesne konumundadır (*arabalarına çığnedüp fert oldu*) ya da çevrenin pasif mağduru: *tahta pûş yıkulup kızım yaralandı*.

Bu mekânsal cinsiyetlenme, toplumsal cinsiyetin çocukluk deneyimini yalnızca beden üzerinden değil, mekân üzerinden de örgütlediğini göstermektedir. Kız çocuklarının hareketliliği ev çevresiyle kısıtlı kalmakta; ancak bu kısıtlılık onları kazadan korumamakta, yalnızca kaza mekânını değiştirmektedir. Evin içi, tandır ve ocak başıyla, kız çocukları için kamusal mekân kadar tehlikeli bir alan olarak belgelere geçmiştir. Erkek çocuklar dışarıda, çeşitli mekânlarda kaza geçirirken; kız çocukları içeride, üretim faaliyetlerinin merkezinde, aynı derecede tehlikeli koşullarla yüz yüze gelmektedir. Toplumsal cinsiyet, riski ortadan kaldırmaz; yalnızca karşılaşılan yerleri değiştirir

⁶² Sak, *Defter 51*, s. 73; Sak, *Defter 41*, s. 197; Sak, *Defter 40*, s. 268.

⁶³ Doğan, *22 Numaralı Konya Şer'îye Sicili*, s. 498.

⁶⁴ Sak, *Defter 48*, s. 331.

⁶⁵ Sak, *Defter 43*, s. 187.

⁶⁶ Sak ve Solak, *Defter 49*, s. 116, 126.

B. Şiddet ve Darp: Çocuk Bedenine Yönelik Kasıtlı Eylemler

İncelenen belgelerin büyük bölümünü kaza kaynaklı ölümler oluşturmakla birlikte şiddet vakalarına ilişkin kayıtlar, çocuk tarihinin ayrışan bir boyutuna ışık tutmaktadır. Bu vakalarda hukuki mekanizma farklı işlemektedir: keşif hükmü, ölüm nedenini saptamakla birlikte sorumluyu da belirlemekte; aile, davayı şüpheliye yöneltmektedir.

1736 tarihli belgede Sadırlar Mahallesi'nden Ömer adlı çocuk, bir komşu kadın tarafından kardeşinin yumurta çalmasını bahane ederek başına yumrukla vurulmuş ve bu darbin etkisiyle hayatını kaybetmiştir. İki ayrı sicil kaydı, önce keşif bulgularını, ardından ailenin mahkeme önünde davayı yalnızca o kadına yönelttiğini tescil etmektedir.⁶⁷

Çocuklar arasındaki şiddet de sicillere yansımıştır. 1715 tarihli bir darp davasında sekiz yaşındaki Ömer, komşu Mehmed ve kız kardeşi Zülfü tarafından ayağı bağlanarak değneklerle dövülmüştür; şahitler kapı yarığından bu sahneyi izlemiş ve mahkemede tanıklık etmişlerdir.⁶⁸

Yetişkin şiddetinin çocuklara yansıdığı vakalar da kayıtlar arasındadır. 1718 tarihli belge, üvey baba Deli Mehmet'in gece yarısı eşini tandır duvarı aletiyle öldürdüğü bir vakayı içermektedir. Bu davada küçük kız Fatıma, mağdurun çocuğu olarak kayıtlara geçmiş; vasî olarak tayin edilen ağabeyi davayı üvey babaya yöneltmiştir.⁶⁹ Bu belge, çocuğun taraf sıfatıyla hukuki sürece dâhil olduğu ve mirasın vasî aracılığıyla korunduğu örnek bir vakayı sergilemektedir.

C. Osmanlı Hukukunda Çocuk Ölümü: Sorumluluk, Diyet ve Teolojik Çerçeve

İncelenen belgeler, Osmanlı hukuk düzeninin çocuk ölümleri karşısındaki yaklaşımının yalnızca hukuki yaptırımlarla sınırlı olmadığını; hukuki, dinî ve toplumsal sorumluluk alanlarının iç içe geçtiği çok katmanlı bir yapı üzerine kurulduğunu göstermektedir. Çocuk ölümleri, modern hukuk anlayışındaki gibi yalnızca bireysel kusur veya ihmal temelinde değerlendirilmemekte; toplumsal ilişkilerin korunması, dinî meşruiyetin sürdürülmesi ve mahalle düzeninin devamlılığı gibi daha geniş işlevler çerçevesinde ele alınmaktadır.

⁶⁷ Solak ve Sak, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 167-168.

⁶⁸ İzzet Sak ve Cemal Çetin, *45 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1126-1127/1714-1715)*, (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2008, s. 451.

⁶⁹ Sak, *Defter 48*, s. 302.

Kayıtların bütününe bakıldığında dikkat çeken ilk husus, olayların ayrıntılı biçimde soruşturulmasına rağmen cezalandırıcı yaptırımların görece sınırlı kalmasıdır. Çocuğun ölümünün hangi koşullarda gerçekleştiği, olay sırasında kimlerin bulunduğu ve beden üzerinde dış müdahaleyi düşündürecek herhangi bir iz olup olmadığı titizlikle araştırılmaktadır. İncelenen vakalarda mahkeme tarafından bir naip, mübaşir ve mahalle sakinlerinden oluşan heyetin olay yerine gönderildiği görülmektedir. Esasen bu keşif usulü, Osmanlı yargı düzeninin temel karakterini yansıtır. Soruşturmanın asıl hedefi, ölümün tıbbi nedenini açıklamaktan ziyade, kasıt ve ihmal durumunu ortaya koyarak hukuki sorumluluğun sınırlarını belirlemektir. Bu prosedür, sadece çocuk kazalarına özgü olmayıp yetişkinlerin dahil olduğu tüm şüpheli veya ani ölüm tahkikatlarında da uygulanan standart bir rutindir.

Bu soruşturma düzeninin işleyişinde belirleyici olan ikinci unsur, kayıt diline sistematik biçimde yerleşmiş teolojik formüllerdir. Sicillerde sıklıkla tekrar eden *bi-kazâillahi te'âlâ* ve *bi-emrillahi te'âlâ* ifadeleri yalnızca dinî bir söylem kalıbı değildir; aynı zamanda hukuki işlev üstlenen bir dil pratiğidir. Ancak belgeler dikkatli biçimde okunduğunda bu formüllerin her olayda aynı anlamı taşımadığı anlaşılmaktadır. Dört farklı kullanım biçimi saptanmıştır.

Fâilin olmadığı vakalarda teolojik formül en saf biçimini alır: *kendi sun'uyla cevîz ağacına çıkup bi-emrillahi te'âlâ düşüp bâlik olmuşdur*.⁷⁰ Çocuğun iradesi ve ilahî takdir örtüşmekte, araya hiçbir üçüncü taraf girmemektedir. Yapısal kazalarda ise formül korunur, ancak yanına bir sorumluluk sınırlandırması eklenir. Dügündeki tahta balkonun çökmesinin ardından *bi-kazâillahi te'âlâ tahta pûş yıkulup kızım mezbûre Fâtıma'nın sağ ayağı kırılıp*⁷¹ denildikten hemen sonra mülk sahipleri ve mahalle ahalişi davadan muaf tutulmaktadır. Teolojik atıf ile hukuki beraat iç içe geçmiştir; formül hem kazayı anlamlandırır hem de hukuki sorumluluğu bertaraf eder.

Fâilin somut ve adlandırılabilir olduğu vakalarda ise tablo köklü biçimde değişir. 1723 tarihli araba kazasında hiçbir teolojik formül yer almaz. Annenin ifadesi doğrudandır: *arabalarını sevk ve irsâl itmeleriyle kızım sagîre-i mezbûreyi arabalarına çığnedüp ol sâ'at fevt olmuşdur*, ardından yalnızca dört arabacı adlandırılmaktadır.⁷² Tanrı burada yoktur; fâil insandır ve adı verilmiştir. Formülün en gerilimli kullanımını ise merkez tekmesi vakası sunar: *bi-kazâillahi te'âlâ* geçmekte, hemen ardından *bizim davâmız ancak merkûm İbrahim'dendir*,

⁷⁰ Sak, *Defter 41*, s. 197.

⁷¹ Sak, *Defter 43*, s. 187.

⁷² Sak ve Solak, *Defter 49*, s. 116.

eklenmektedir.⁷³ Teolojik atfı ile hukuki sorumluluk atfı aynı belgede, yan yana durmaktadır.

Şeyhülislâm fetvaları bu süreçte sorumluluğun sınırlarını belirleyen önemli bir işlev üstlenmektedir. Dört yaşındaki çocuğun kuyuya düşmesi vakasındaki fetva bu ayrımı açık seçik ortaya koyar: *dört yaşında olan oğlu su kuyusuna düşüp belâk olan kimesneye şer'i diyet lâzım olurmu, el-cevap olmaz; babasına ve anasına istiğfar lâzım olur.*⁷⁴ Hukuki sorumluluk yoktur; yaptırım ceza değil tövbedir. Fetvalar böylece ikili bir işlev taşır: hangi ölümün diyet doğurduğunu belirlerken, suçun olmadığı yerde acıyı dinî bir sorumluluk zeminine taşır.

Belgelerde tekrar eden *mahalle abalisinden davamız yoktur* beyanı da bu çerçevede okunmalıdır. Bu ifade yalnızca bireysel tazminat hakkından feragat anlamına gelmemektedir; komşuluk bağlarını koruma ve toplumsal barışı yeniden tesis etme iradesini de yansıtmaktadır. Karşılaştırmalı değerlendirmeler bu mekanizmanın yerel ölçekte farklılaşabildiğini göstermektedir: Afyon ve Kayseri sicillerinde ailelerin zaman zaman diyet talebine başvurdıkları görülürken,⁷⁵ Konya sicillerinde davadan vazgeçme eğilimi belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Bu durum, kolektif sorumluluk (âkile)⁷⁶ sisteminin teorik çerçevesi ile yerel pratik arasında önemli bir gerilim bulunduğunu düşündürmektedir.

Osmanlı hukuku, çocuk ölümlerini tek boyutlu bir hukuki mesele olarak ele almamıştır. Diyet ödemesi maddi zararın telafisini amaçlarken, ibra belgesi toplumsal ilişkilerde bozulan dengeyi yeniden kurmaya hizmet etmekte, fetva ise yaşanan kaybı dinî ve ahlaki bir anlam dünyası içinde yorumlamaktadır. Bu üç unsurun birlikte işlemesi, Osmanlı hukuk düzeninin teknik bir sistem olmanın ötesinde toplumsal acıyı, sorumluluk fikrini ve kader anlayışını ortak bir zeminde birleştiren bütüncül bir pratik olarak işlediğini göstermektedir.

D. Tartışma: İki Sorumluluk Rejimi: Önlemek mi, Kabullenmek mi?

Konya şer'îye sicillerindeki çocuk kazası kayıtları salt birer ölüm belgesi olarak okunamaz. Her kayıt, bir toplumun tehlikeyi nasıl anlamlandırıdığını, sorumluluğu nasıl paylaştığını ve devletin bu süreçteki rolünü nasıl kurguladığını gösteren bir zihin haritasıdır. Bulgular bir arada değerlendirildiğinde ortaya çıkan tablo, araştırmamızın temel sorusuna doğrudan yanıt verir: Osmanlı toplumunda

⁷³ Sak ve Çetin, *Defter 50*, s. 354.

⁷⁴ Akbaş, *15 Numaralı Şer'îye Sicili*, s. 254, 317.

⁷⁵ Bkz. Araz, “Ölmek için çok erken!”.

⁷⁶ Enes Yılmaz, “Sigorta ve Âkile Sistemlerinin Günümüz Ceza Hukuku Bağlamında Uygulanabilirliği Üzerine Bir Deneme”, *Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S.7, 2025, s. 110-127.

çocuk güvenliği, modern devletlerin önleyici müdahale mantığıyla değil, kazalar sonrasında yürütülen anlamlandırma süreçleri ve mahkeme tahkikatları aracılığıyla ele alınmıştır. Bu bölüm, söz konusu örüntüyü dört eksen üzerinden tartışmaktadır: teolojik söylemin işlevi, bakım emeğinin görünmezliği, modern risk anlayışıyla karşılaştırma ve literatürdeki konumlanma.

Belgelerde sıklıkla karşılaşılan *bi-kazâillahi te'âlâ* ifadesi bu anlam sisteminin temel göstergelerinden biridir. Ancak bu ifade, yalnızca dinî bir teslimiyet söylemi olarak değerlendirilmemelidir. Bulgular bölümünde gösterildiği üzere formül, vakadan vakaya farklı işlevler üstlenmektedir: fâilin olmadığı olaylarda ölümü doğrudan ilahî takdire bağlarken, yapısal kazalarda hukuki sorumluluk sınırlandırmasıyla iç içe geçmekte; fâilin adlandırıldığı vakalarda ise formül tamamen ortadan kalkmaktadır. Araba kazasında annenin dört arabacıyı tek tek adlandırarak *arabalarına çiğnediğ fevt oldu* demesi ve ifadesinde herhangi bir teolojik atfa yer vermemesi, bu duruma işaret eden dikkat çekici bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Bu örüntü, teolojik söylem ile hukuki pratiğin birbirine alternatif değil, birbirini tamamlayan iki farklı düzenleyici mekanizma olarak işlediğini göstermektedir. Teolojik çerçeve ölüme anlam kazandırırken, hukuk insan müdahalesinin sınırlarını belirlemektedir. Berger'in *teodise* kavramı bu ilişkiyi kuramsal düzeyde açıklamaktadır: geleneksel toplumlarda din, beklenmedik olayları anlamlı bir düzen içine yerleştirerek toplumsal istikrarı korur.⁷⁷ Konya kayıtlarında çocuk ölümleri benzer biçimde bireysel başarısızlık ya da toplumsal ihmalin sonucu olarak değil, hayatın doğal düzeni ve kader anlayışı içinde değerlendirilmektedir. Bunun pasif bir kadercilik olarak okunması yanıltıcı olacaktır. Aksine bu yaklaşım, beklenmedik kayıpların toplumsal olarak yönetilebilir hâle gelmesini sağlayan bir mekanizma işlevi görmektedir; nitekim aynı belgeler devletin fâili olan vakalarda hesap sorma kapasitesini açıkça ortaya koymaktadır.

Şeyhülislâm fetvaları da bu çerçeve içinde değerlendirilmelidir. Fetvalar kasıt, ihmal ve hata arasında belirgin bir ayrım yaparak hukuki sonuçları şekillendirmektedir. Dört yaşındaki çocuğun kuyuya düşmesi vakasındaki fetvanın *istiğfar lâzım olur* hükmü, hukuki yaptırım ile ahlaki sorumluluk arasındaki sınırı en net biçimde çizen ifadedir. Fetvalar böylece diyet yükümlülüğünü belirlerken, suç unsurunun bulunmadığı durumlarda yaşanan kaybı dinî bir anlam zeminine taşır.

⁷⁷ Bkz. Peter L. Berger, *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*, Doubleday, 1967.

Belgelerde sistematik biçimde tekrar eden *mahalle abalisinden davamız yoktur* beyanı, bu çalışmanın en çok tartışmayı hak eden bulgularından biridir. Bu ifade yalnızca bireysel tazminat hakkından feragat anlamına gelmemektedir; aynı zamanda daha geniş bir toplumsal uzlaşısı iradesini yansıtmaktadır. Amaç, olayın mahalle içindeki ilişkileri kalıcı biçimde zedelemesini engellemek, komşuluk bağlarını korumak ve toplumsal barışı yeniden tesis etmektir. Ancak bu beyanın nasıl üretildiği sorusu açık kalmaktadır. Şer'îye sicilleri, kadı perspektifinden üretilen belgelerdir;⁷⁸ mahkeme ortamının kendisi belirli ifade biçimlerini olağanlaştırmaktadır. Ailelerin bu beyanı gerçekten içselleştirilmiş bir teolojik kabulün yansıması olarak mı dile getirdiği, yoksa mahalle baskısı, ekonomik hesap ya da uzun soluklu hukuki süreçten kaçınma gibi pratik değerlendirmelerin bir ürünü olarak mı ürettiği, mevcut belgeler üzerinden kesin biçimde saptanamamaktadır. Mahkeme önündeki şekli bir beyan ile içselleştirilmiş bir kabul arasındaki bu belirsizlik, sicil dilinin yapısal bir sınırlılığıdır.

Bununla birlikte bazı vakalar bu belirsizliği kısmen aydınlatmaktadır. Araba kazasında arabacıların *gönüllü olarak* ikrarda bulunması ve annenin doğrudan hukuki yola başvurusu, ailelerin gerektiğinde tazminat mekanizmasını işletebildiğini göstermektedir. Merkez tekmesi vakasında teolojik formülle hukuki talebin aynı anda kullanılması ise iki söylemin birbirini dışlamak yerine stratejik biçimde iç içe geçebildiğine işaret etmektedir. Afyon ve Kayseri sicilleriyle kurulan karşılaştırma da bu meseleye ışık tutmaktadır: söz konusu sicillerde ailelerin diyet talebine daha sık başvurduğu görülmekte,⁷⁹ Konya'da ise davadan vazgeçme eğiliminin belirgin biçimde öne çıktığı dikkat çekmektedir. Bu bölgesel farklılık, *davamız yoktur* beyanının yalnızca teolojik bir içselleştirmenin değil, aynı zamanda yerel mahalle kültürünün ve ilişki ağlarının da ürünü olduğunu düşündürmektedir. Ancak bu karşılaştırmanın sistematik bir analize dönüşebilmesi için söz konusu sicillerin benzer kriterlerle derlenmesi ve doğrudan incelenmesi gerekmektedir; bu çalışmada karşılaştırma ikincil kaynaklara ve sınırlı çapraz okumalara dayanmaktadır.

Keşif kayıtlarında anneler çoğunlukla iki biçimde belirir: ya mahkemede ifade veren bir özne olarak, ya da kazanın arka planında, başka bir işin ortasında olan biri olarak. İkinci durumda sicil anneyi hiçbir zaman doğrudan suçlamaz. Ancak bağlamı dikkatle okumak, bu sessizliğin ne anlama geldiğini görünür kılar.

Kayıtlarda Süleyman'ın kazaya uğrama anı, *yanımızda oynarken 'ale'l-gafle kazgan içine düşüp* ifadesiyle aktarılır. Belgedeki bu tasvir, ebeveynin kaza sırasında

⁷⁸ Bkz. Süleyman Kaya, "Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S. 5, 2005, s. 380-383.

⁷⁹ Bkz. Araz, "Ölmek için çok erken!".

çocuğun çok yakınında bulunduğunu doğrulamaktadır.⁸⁰ Kaynayan su ile oynayan çocuk aynı mekânı paylaşmaktadır. '*Ale'l-gafle* (gaflet anında, dikkatsizlikle) kelimesi bu vakalarda kilit bir işlev görür: suçlamayı tamamen bertaraf eder, kazayı bir anlık dikkatsizliğe bağlar. Sicil bu anlık dikkatsizliği ihmal olarak kaydetmez.

Bu vakaların arka planında duran ama sicil tarafından hiç adlandırılmayan şeyin bir kavramı vardır: bakım emeğinin bölünmezliği. Kazan başındaki anne hem üretmek hem gözetlemek zorundadır. Peynir kaynatmak, çamaşır yıkamak, yağ eritmek; bunlar ertelenebilir işler değildir. Çocuk da ertelenebilir değildir. İkisi aynı anda, aynı mekânda, aynı kadının dikkatini talep etmektedir. Osmanlı hanesinde kadın emeği, üretim ile bakımın eş zamanlı yürütüldüğü, sınırları akışkan bir düzende örgütlenmiştir; kadın ne yalnızca bakıcı ne yalnızca üreticidir.⁸¹

Bu tespiti yaparken erken modern dönem ile modern arasındaki kavramsal mesafeye dikkat etmek gerekmektedir. Modern bakım çalışmaları literatüründeki *bakım yükünün görünmezliği* kavramı, özel/kamusal ayırımına ve ücretli/ücretsiz emek karşıtlığına dayanan bir çerçeveden üretilmiştir⁸². Osmanlı hanesinde bu ayrımlar farklı biçimde işlemektedir. Dolayısıyla modern kavramı doğrudan taşımak yerine örüntünün kendisini tanımlamak daha verimlidir: siciller, bakım emeğinin eşzamanlı yürütülmesinin imkânsızlaştığı anları (dikkat bölündüğünde, iki zorunluluğun aynı anda yerine getirilmesinin güçleştiği o kısa kesitte çocuğun düştüğü, yandığı, kaybolduğu anları) kayıt altına almaktadır.

Bulgular, modern risk anlayışı ile Osmanlı güvenlik yaklaşımı arasındaki belirgin farklılığı somut belgeler üzerinden ortaya koymaktadır. Beck ve Giddens'in risk toplumu kavramsallaştırmasında sanayi modernliğiyle birlikte riskler doğanın değil insanın ürettiği olgular hâline gelmiş; bu da onları hem hesaplanabilir hem önlenabilir kılmıştır.⁸³ Modern devlet anlayışında tehlike, tanım gereği önlenmesi gereken bir nesneye dönüşmüştür: açık bırakılan bir kanal

⁸⁰ Sak, *Defter 40*, s. 307, 310.

⁸¹ Bkz. Donald Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, çev., Tansel Güney, İletişim Yayınları, İstanbul 2026; Leslie P. Pierce, *Ahlak Oyunları/ 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mabkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çev., Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

⁸² Bkz. Nancy Folbre, *The Invisible Heart: An Economic Philosophy of Care*, The New Press, New York 2001.

⁸³ Ulrich Beck, *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage Publications, London 1992, s. 19-21; Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, California 1990, s. 26-35.

kapağı ya da denetimsiz bir merdiven artık salt talihsizlik değil, idarî ihmalin göstergesidir. Tehlikeli bir ortam yaratan ya da bunu bertaraf etmeyen tarafın hesap vermesi beklenir.

Osmanlı hukuku ise tehlikeyi bu biçimde nesneleştirmez. Dere kenarında oynayan çocuğun suya düşmesi ya da kavak ağacından düşen genç, toplumsal bir başarısızlığın değil ilahî iradenin tezahürü olarak anlam kazanır. Mahkemenin temel işlevi tehlikeyi önceden ortadan kaldırmak ya da risk alanlarını denetlemek değil; ölüm olayına insan kastının veya hukuki sorumluluğun karışıp karışmadığını belirlemektir. Bu ayrımı Ewald'ın sigorta ve risk kavramsallaştırması tamamlar: modern toplumda risk, hesaplanabilir, dağıtılabilir ve yönetilebilir bir nesneye dönüşmüştür.⁸⁴ Osmanlı düzeninde ise tehlike bu biçimde nesneleştirilmez, risk yönetimi yoktur, riskin anlam dünyasına yerleştirilmesi vardır.

İki sistem arasındaki en belirgin fark, müdahale mantığının yönünde ortaya çıkmaktadır: modern devlet riski önlemeye, Osmanlı idaresi ise gerçekleşen olayı tespit edip hukukî doğrulamaya odaklanır. Bu farklılık, çocukluğun mekânsal olarak nasıl kurgulandığını da yansıtır. Modern toplumlarda çocukluk, güvenlik ilkesi etrafında şekillenen ve çeşitli koruyucu düzenlemelerle desteklenen bir yaşam alanı içinde tanımlanır; oyun alanları planlanır, tehlikeli bölgeler sınırlandırılır ve risk unsurları mümkün olduğunca denetim altına alınır. Buna karşılık Konya'ya ait belgelerde, çocuk ölümlerine neden olan kuyuların kapatılması, su kanallarının güvenli hâle getirilmesi ya da benzeri koruyucu mekânsal düzenlemelere ilişkin herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Elbette bu durum, böyle uygulamaların hiç var olmadığı anlamına gelmez; ancak mevcut belgeler çocuk güvenliğine yönelik sistematik ve önleyici bir müdahale pratiğini görünür kılmamaktadır. Belgeler, riskleri ortadan kaldırmaktan çok, meydana gelen kazanın mahiyetini araştırmaya ve ölümün nasıl gerçekleştiğini hukukî açıklığa kavuşturmaya yöneliktir. Bu çerçevede Osmanlı toplumunda çocuk, korunaklı ve ayrı bir alana çekilmiş bir özne değil; bağda, bahçede, çarşıda, su kenarında ve gündelik hayatın diğer mekânlarında yetişkinlerle aynı çevreyi paylaşan⁸⁵ bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁸⁴ François Ewald, "Insurance and Risk", *The Foucault Effect: Governmentality Studies*, ed. Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller, The University of Chicago Press, Chicago 1991, s. 197-210.

⁸⁵ Maksudyan, *Hearing the Voiceless-Seeing the Invisible*, s. 21. Çocukların kamusal alandaki aktörlüğü için ayrıca bkz. Mine Tan, "Çağlar Boyunca Çocukluk", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 22/1, 2019, s. 71-88; Bekir Onur, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

Bu karşılaştırmayı doğrusal bir ilerleme anlatısı içerisinde değerlendirmek, Osmanlı toplumunu duyarsız ve edilgen, modern toplumu ise daha bilinçli ve aydınlanmış olarak konumlandıran indirgemeci bir bakış açısını yeniden üretmek anlamına gelir. Böyle bir yaklaşım, tarih yazımının en yaygın tuzaklarından biri olan geçmişi bugünün değerleri üzerinden yargılama eğilimine düşme riskini taşımaktadır⁸⁶. Kader kavramının işlevi ile risk yönetimi kavramının işlevi epistemolojik olarak farklıdır; biri diğzerinin ilkel biçimi değildir. Bu ayrım teknik bir kapasite farkından ibaret değildir: iki farklı dünya görüşünün ölüm ve risk karşısındaki yaklaşım biçimlerinin somut bir yansımasıdır. Kavak ağacından düşen Mehmed'in yaralanmasından sonra babasının mahkemeye başvurusu; araba kazasında annenin arabacıları doğrudan ismiyle şikâyet etmesi; su kuyusuna düşen çocuğun ailesine fetvayla *istiğfar lâzım olur* denilmesi bu üç sahne, aynı toplumun aynı hukuki çerçeve içinde hem kader dilini hem sorumluluk dilini aynı anda kullanabildiğini göstermektedir. Sistem, tek sesli bir teslimiyet değil; duruma göre farklı araçları devreye sokan esnek bir anlam ve yaptırım düzeniğidir.

Bulgular, Osmanlı çocukluk tarihçiliğinin son on yılda ulaştığı temel çıkarımları büyük ölçüde desteklemektedir. Maksudyan'ın çalışmaları, erken modern Osmanlı çocukluğunun devletin modernleşme projesine dâhil edilmeden önce hukuken korunan ama denetim altına alınmamış bir dünyada şekillendiğini ortaya koymaktadır.⁸⁷ Konya sicilleri bu saptamayı somut vakalar üzerinden doğrular niteliktedir. Araz'ın Ariès eleştirisi de bulgularla güçlü bir uyum içindedir: Osmanlı hukuku çocukluğu fikhî kategorilerle dönemlerine göre tanımlamakta, bu ayrımlar keşif kayıtlarına yansıyarak yaşa ve ehliyeteye göre farklılaşan sorumluluk değerlendirmeleri üretmektedir.⁸⁸

Bununla birlikte bulgular, literatürdeki bazı vurguları da sorgular. Osmanlı hukuki sorumluluğunu ele alan çalışmalar, âkile sisteminin⁸⁹ bir tür toplumsal sigorta gibi işlediğini öne sürmüştür.⁹⁰ Konya kayıtlarında ise ailelerin büyük

⁸⁶ Karşılaştırmalı tarih yönteminin tuzakları için bkz. Quentin Skinner, "Meaning and Understanding in the History of Ideas", *History and Theory*, 8/1, 1969, s. 3-53; Herbert Butterfield, *The Whig Interpretation of History*, Norton, New York 1965.

⁸⁷ Maksudyan, *Hearing the Voiceless-Seeing the Invisible*, s. 21.

⁸⁸ Yahya Araz, *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*, s. 25, 466.

⁸⁹ Osmanlı hukuk ve sosyal sisteminde âkile, özellikle bir suçun failinin meçhul kaldığı veya kazara işlendiği durumlarda, ödenmesi gereken diyetin (kan bedeli) sorumluluğunu üstlenen dayanışma grubunu ifade eder. Yılmaz, "Sigorta ve Âkile", s. 111.

⁹⁰ Osmanlı hukukunda âkile sisteminin kolektif sorumluluk mantığı ile çocukların maruz kaldığı fiziksel riskler ve kaza sonucu ölümleri, şer'îye sicillerindeki keşif kayıtları üzerinden ampirik olarak takip edilebilmektedir Bkz. Araz, "Ölmek için çok erken!", s. 444; Sezer, "Ölüm ve Yaralanma Sonrası Yapılan Keşifler", s. 298; Kavaklı, "Keşif Hüccetlerinin Değerlendirilmesi", s. 117.

çoğunluğunun *davamız yoktur* beyanıyla bu mekanizmayı fiilen işletmedikleri görülmektedir. Bu durum, âkile mekanizmasının teorik çerçevesi ile taşra pratiğindeki fiili işleyişi arasında önemli bir gerilimi gün yüzüne çıkarmaktadır. Diyet taleplerinin İstanbul sicillerinde daha belirgin bir yer tuttuğuna dair gözlem, İstanbul merkezli âkile analizinin Anadolu'ya doğrudan taşınamayacağını düşündürmektedir; Konya'da mahalle dayanışmasının kaza sonrası süreçleri daha sessiz ve gayri resmî kanallardan yönettiği anlaşılmaktadır.

Gayrimüslim çocuk vakalarının konumu da dikkat çekicidir. İncelenen üç vakada da keşif heyeti görevlendirilmiş, şahitler dinlenmiş ve hüccet düzenlenerek süreç Müslüman vakalarla aynı usule göre yürütülmüştür. Ancak bu noktada açık bir soru ortaya çıkmaktadır: Müslüman çocuk vakalarında sistematik biçimde kullanılan *bi-kazâillahi te'âlâ* ifadesi, gayrimüslim çocuklara ait kayıtlarda yalnızca bir kez geçmektedir. Bu durum, söz konusu ifadenin istisnâî bir kullanım mı olduğu yoksa daha geniş ve ortak bir kayıt pratiğini mi yansıttığı sorusunu gündeme getirmektedir. Bu sorunun daha sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi için gayrimüslim çocuk vakalarının daha geniş bir örneklem üzerinden ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları dürüstçe kayıt altına alınmalıdır. Şer'îye sicilleri, kadı perspektifinden üretilen belgelerdir;⁹¹ mahkeme önüne taşınmamış vakalar kayıt dışı kalmaktadır. Çocukların kendi sesine ulaşmanın güçlüğü de yapısal bir sorundur: kavak ağacından düşen Mehmed'in bizzat verdiği ifade bu güçlüğü istisnâî bir kırılma olarak öne çıkmakta, ancak büyük çoğunlukla çocuklar yalnızca yetişkin anlatıları üzerinden görünürlük kazanmaktadır. Afyon, Kayseri ve Mardin sicilleriyle kurulan karşılaştırma ise sistematik bir arşiv analizine değil, ikincil kaynaklara ve sınırlı çapraz okumalara dayanmaktadır; bu nedenle karşılaştırmalı iddialar kesin sonuçlar olarak değil, ileriye dönük araştırma hipotezleri olarak okunmalıdır.

Bu çalışmanın mevcut literatürden ayrıştığı temel nokta, Osmanlı çocukluk tarihini yalnızca kurumsal yapılar ve hukuki düzenlemeler üzerinden değil, çocuk ölümleri ve kazalarına ilişkin keşif kayıtları aracılığıyla gündelik yaşamın toplumsal ve zihinsel örgütlenmesi bağlamında incelemesidir. Literatürde keşif kayıtlarını kullanan öncü çalışmalar bulunmakla birlikte, bu araştırma söz konusu belgeleri münferit vaka analizlerinin ötesine taşıyarak uzun dönemli, karşılaştırmalı ve sistematik bir çerçevede değerlendirmektedir. Ayrıca, büyük ölçüde İstanbul merkezli ve Tanzimat sonrası döneme odaklanan mevcut çalışmalardan farklı olarak Anadolu taşrasını ve Tanzimat öncesi dönemi merkeze almakta; böylece

⁹¹ Kaya, "Sakk Mecmuaları", s. 380-383.

literatürdeki coğrafi ve kronolojik sınırlılıkları aşan bir perspektif sunmaktadır.

Araştırma, çocuk ölümlerine ilişkin kayıtları yalnızca betimleyici veriler olarak ele almamakta; bu kayıtlar üzerinden Osmanlı toplumunda risk, sorumluluk ve müdahale anlayışlarının nasıl şekillendiğini tartışmaktadır. Bu yönüyle keşif belgelerini çocukluk tarihçiliği açısından işlevsel bir kaynak kategorisi olarak görünür kılarken, İslam hukukunda diyet yükümlülüğünün paylaşılmasına dayanan âkile sisteminin teorik çerçevesi ile taşra uygulamaları arasındaki farklılıkları da ortaya koymaktadır. Böylece risk kabulü kavramını soyut bir kuramsal düzlemde çıkararak doğrudan arşiv malzemesi üzerinden temellendirmekte ve Osmanlı sosyal tarihi ile çocukluk tarihçiliğine hem yöntemsel hem de kavramsal düzeyde özgün bir katkı sunmaktadır.

Bununla birlikte, Tanzimat sonrasında çocuk güvenliğine yönelik müdahale anlayışında bir dönüşüm yaşanıp yaşanmadığı ve benzer ölüm kayıtlarında Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında kullanılan hukuki formüllerin farklılaşıp farklılaşmadığı gibi sorular, daha geniş belge grupları üzerinden incelenmeyi bekleyen önemli araştırma alanları olarak varlığını sürdürmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Konya Şer'îye Sicilleri'ndeki elli üç keşif belgesini mikro-tarihsel bir yöntemle çözümleyerek Osmanlı Konya'sında çocuk kazalarının toplumsal ve kurumsal düzeyde nasıl algılandığını ve ele alındığını soruşturmuştur. Araştırma boyunca izlenen üç soru (çocukların mekânsal risk deneyimi, devletin müdahale mantığı ve teolojik çerçevenin modern güvenlik anlayışından nasıl ayrıştığı) birbirini tamamlayan tutarlı bir tabloya işaret etmektedir.

Birinci olarak, Konya'da çocukluk, riskten arındırılmış ve denetimli bir kategori değildi; tehlike ile büyüme sürecinin eş zamanlı deneyimlendiği bir varoluş biçimiydi. Su kaynakları, ev içi üretim alanları, sokaklar ve kamusal mekânlar, çocukların yetişkinlerle omuz omuza paylaştığı ortak yaşam alanlarıydı. Bu durum bir ihmalin değil, Osmanlı toplumsal düzeninin çocuğu hayatın tam ortasına yerleştiren yapısal bir özelliğinin yansımasıdır. Çocukların karşılaştığı riskler bireysel talihsizliklerden değil, gündelik yaşamın örgütleniş biçiminin içinden kaynaklanmaktaydı.

İkinci olarak, bu riskler toplumsal düzeyde modern güvenlik anlayışından köklü biçimde farklı bir mantıkla yönetilmekteydi. Devletin önceliği tehlikeyi önceden bertaraf etmek değil, ölüm olayına insan kastının karışıp karışmadığını saptamaktı. Mahkeme, bir güvenlik kurumu değil adli bir doğrulama mekanizmasıydı. *Bi-kazâillahi te'âlâ* formülü bu anlam sisteminin dilsel

yansımasıdır; ancak formülün işlevi vakadan vakaya farklılaşmaktadır. Fâilin bulunmadığı olaylarda ölümü ilahî takdire bağlarken, fâilin adlandırıldığı vakalarda formül tamamen ortadan kalkmakta ve hukuki sorumluluk dili öne çıkmaktadır. Bu esneklik, Osmanlı anlam sisteminin tek sesli bir teslimiyetten ibaret olmadığını; duruma göre farklı araçları devreye sokan bütüncül bir pratik olduğunu göstermektedir.

Üçüncü olarak, mekânsal risk dağılımı ve sicil dili cinsiyete göre belirgin biçimde farklılaşmaktadır. Erkek çocuklar kamusal alanlarda hareket hâlinde, eylemin öznesi olarak kaza geçirirken, kız çocukları ev içi alanlarda ya da sınırlı hareket alanlarında olayın pasif tarafı olarak görünmektedir. Sicil kâtiplerinin bu ayrımı büyük ölçüde farkında olmaksızın yeniden ürettiği, kullanılan dil ve öznellik konumlanmasından anlaşılmaktadır. Bu örüntü, çocukluk deneyiminin toplumsal cinsiyet temelli mekânsal sınırlar içinde kurulduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın özgün yapısı, keşif kayıtlarını yalnızca ölüm ve kaza vakalarının hukuki tespiti için kullanılan belgeler olarak değil, aynı zamanda çocukluğun gündelik yaşamına ve mekânsal deneyimine dair veri üreten bir kaynak grubu olarak ele almasıdır. Bu yaklaşım, çocuk ölümlerini münferit olaylar olarak değil, toplumsal mekânın işleyişi ve müdahale mantığının doğası içinde anlamlandırmayı mümkün kılmaktadır. Böylece çalışma, Osmanlı toplumunda çocukluğun risk, mekân ve müdahale pratikleriyle kurduğu ilişkiyi görünür kılan bütüncül bir okuma sunmaktadır.

Son olarak şunu belirtmek gerekir: modern devlet önler, Osmanlı devleti doğrular. Ancak bu tümce bir üstünlük iddiası taşımamaktadır. Kavak ağacına çıkıp kitap okuyan Mehmed'in kendi ağzından verdiği ifade; bağ havuzuna düşen Emine'nin annesinin arabacıları tek tek adlandırarak mahkemeye taşıması; su kuyusuna düşen çocuğun ailesine *istiğfar lâzım olur* denilmesi bu üç sahne, iki farklı sorumluluk rejiminin iki farklı dünya görüşünün ürünü olduğunu göstermektedir. Tarihin görevi bu görüşlerden birini diğerine tercih etmek değil; her birinin kendi bağlamında nasıl işlediğini, hangi acıları yönetip hangilerini görünmez kıldığını anlamaktır.

KAYNAKÇA/REFERENCES**Şer'îye Sicilleri**

- ACARTÜRK, Ferrayi, *1672-1673 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (19 Nolu Konya Şer'îye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- AKBAŞ, Emrah-SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1087-1088/1676-1677) Defter 13*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.
- AKBAŞ, Fatma Betül, *1670-1671 Tarihleri Arasında Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (15 Numaralı Şer'îye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018.
- BÜBERCİ, Ömer-ÜREKLİ, Bayram-ŞAFAKÇI, Hamit, *Konya Kadı Sicili (1092-1093/1681-1682) Defter 26*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.
- ÇOBAN, Leyla-SAK, İzzet, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili (970-1019/1563-1610)(Transkripsiyon ve Dizgin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018.
- DOĞAN, Nurullah, *1629-1631 Tarihleri Arasında Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (22 Numaralı Konya Şer'îye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018.
- GÜNGÖREN, Ayşe-SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1074-1075 / 1663-1664) Defter 12*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.
- KÜÇÜK, Fatih-SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1080 - 1081/1669 - 1670) Defter 14*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- OLGUN, Yasemin, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat 1687-1688 (34 Numaralı Şer'îye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019.
- SAK, İzzet, *11 Numaralı Konya Şer'îye Sicili -1071-1072/1661-1662 Transkripsiyon Dizgin*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2007.
- SAK, İzzet, *47 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1128-1129/1716-1717)Transkripsiyon ve Dizgin*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2008.
- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1070-1071/1659-1661) Defter 10*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1115-1116/1703-1704) Defter 41*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.

- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1118-1119/1706-1707) Defter 43*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.
- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1130-1131 / 1718-1719) Defter 48*, K Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.
- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1114-1115/1702-1703) Defter 40*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.
- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1121-1122/1709-1710) Defter 44*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2023.
- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1140-1141/1728-1729) Defter 51*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.
- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1143-1144/1730-1731) Defter 52*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013.
- SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1151-1152/1738-1739) Defter 54*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.
- SAK, İzzet-ÇETİN, Cemal, *45 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1126-1127/1714-1715), (Transkripsiyon ve Dizgin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- SAK, İzzet-ÇETİN, Cemal, *Konya Kadı Sicili (1138-1139/1726-1727) Defter 50*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- SAK, İzzet-SOLAK, İbrahim, *Konya Kadı Sicili (1135-1136/1723-1724) Defter 49*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.
- SAK, İzzet-SOLAK, İbrahim, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili (1148-1149/1736-1737) (Transkripsiyon ve Dizgin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015.
- SAK, İzzet-SOLAK, İbrahim, *Konya Kadı Sicili (1113-1113/1701-1702) Defter 39*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.
- TAŞIN, Mustafa Fırathan, *32 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1096-1110/1685-1699) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019.
- YÜREKLİ TUTAR, Ayşe-SAK, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1083-1083 / 1672-1673) Defter 16*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018.

Diğer Kaynaklar

- ARAZ, Yahya, *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

- ARAZ, Yahya, “‘Ölmek için çok erken!’ 17. ve 18. Yüzyılda Anadolu’da Kazaların Sebep Olduğu Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Dergisi*, S.56, 2013, s. 25-54.
- ARIÈS, Philippe, *Centuries of Childhood A Social History of Family Life*, Alfred A. Knopf, New York 1962.
- BECK, Ulrich, *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage Publications, London 1992.
- BERGER, Peter L., *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*, Doubleday, London 1967.
- BUTTERFIELD, Herbert, *The Whig Interpretation of History*, Norton, New York 1965.
- ÇAPAR, Ali, “Osmanlı Devletinde Çocukluk: Kaynaklar, Metot, Tarihsel ve Disiplinlerarası Perspektifler”, *Tarih Yazımı*, 3/1, 2021, s. 44-68.
- ERKUT, Zeynep-BALCI, Serap-YILDIZ, Suzan, “Tarihsel Süreç İçinde Çocuk” *Çocuk ve Medeniyet*, 2/3, 2017, s. 17-28.
- EWALD, François, “Insurance and Risk”, *The Foucault Effect: Governmentality Studies*, ed. Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller, Chicago 1991, s. 197-210.
- FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, 5. bs., çev., Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.
- FOLBRE, Nancy, *The Invisible Heart: An Economic Philosophy of Care*, The New Press, New York 2001.
- FORTNA, Benjamin C., *Mekteb-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde İslam Devlet ve Eğitim*, çev., Pelin Sıral, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- GIDDENS, Anthony, *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, California 1990.
- GINZBURG, Carlo, *Peynir ve Kurtlar*, çev., Ayşen Gür, Metis Yayınları, İstanbul 2025.
- KAVAKLI, Sibel, “Ölüm ve Yaralanma Olaylarıyla İlgili Keşif Hüccetlerinin Değerlendirilmesi: Onyedinci Yüzyıl Amasya Şer’iyye Sicillerinden Örneklerle”, *HistoryStudies International Journal of History*, 5/3, 2013, s. 117-142.
- KAYA, Süleyman, “Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.5, 2005, s. 379-416.
- LEVI, Giovanni, “Mikro Tarih Üzerine”, *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar*, ed. Peter Burke, çev., T. Sivrikaya, Işık Yayınları, İstanbul 2020.
- MAKSUDYAN, Nazan, *Hearing the Voiceless-Seeing the Invisible: Orphans and Destitute Children as a Actors of Social, Economic, and Political History in the late Ottoman Empire*,

- Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008.
- OKAY, Cüneyd, *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler*, Kırkambar Yayınları, İstanbul 1998.
- ONUR, Bekir, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.
- ÖZBAY, Ferhunde, "1911-1922 Yıllarında Anadolu'nun Kimsesiz Kız Çocukları", *Savaş Çocukları Öksüzler ve Yetimler*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2003, s. 105-118.
- ÖZBEK, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- PIERCE, Leslie P., *Ahlak Oyunları/1540-1541 Osmanlı'da Aynabab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çev., Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.
- QUATAERT, Donald, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, çev. Tansel Güney, İletişim Yayınları, İstanbul 2026.
- SEZER, Musa, "Osmanlı Devleti'nde Ölüm ve Yaralanma Sonrası Yapılan Keşifler: 1668-1678 Konya Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 52, 2021, s. 298-311.
- SKINNER, Quentin, "Meaning and Understanding in the History of Ideas", *History and Theory*, 8/1, 1969, s. 3-53.
- SOLAK, İbrahim-ÇOMRUK, Sebiha "Osmanlı'da Çocuk Olmak", *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/1, 2024, s. 291-300.
- SOMEL, Selçuk Akşin, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, çev., Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- TAN, Mine, "Çağlar Boyunca Çocukluk", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 22/1, 2019, s. 71-88.
- TEZCAN, Hülya, *Osmanlı Sarayının Çocukları: Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri*, Aygaz Yayınları, İstanbul 2006.
- YERASIMOS, Marianna, "16.-19. Yüzyıl Gravür ve Suluboyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri", *Toplumsal Tarihçe Çocuk*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s. 58-68.
- YILMAZ, Enes, "Sigorta ve Âkile Sistemlerinin Günümüz Ceza Hukuku Bağlamında Uygulanabilirliği Üzerine Bir Deneme", *Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S.7, 2025, s. 110-127.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

This study is of a nature that does not require ethics committee approval, as the data used were obtained through a literature review and published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of the study, and all utilized works have been cited in the bibliography.

Etik Bildirim | Complains

otam.ankara@gmail.com

Lisans | License

Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlara aittir. Yayımlanan çalışmalar CC-BY 4.0 lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

The copyright of the works published in our journal belongs to the authors. Published works are made available as open access under the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0) license.